рия остается в секторе, инвестиционной деятельности и строительстве. Определено место и роль экономической безопасности как составляющей региональной политики государства. Обоснованы мероприятия по обеспечению экономической безопасности регионов.

Ключевые слова: *экономическая безопасность регионов, государственная региональная политика, угрозы экономической безопасности регионов, диспропорциональное развитие, сбалансирование развития регионов, приоритеты обеспечения экономической безопасности.*

Bilyk R.I., *Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Department of Economics and Management,Yuri Fedkovich Chernivtsi National University*

Economic region security in the system of modern regional policy of Ukraine. *The article investigates the issues of economic security of Ukrainian regions in the modern period. The peculiarities of the principles and objectives of regional policy are analyzed. Trends in economic and social development of regions and threats of economic security in regions are revealed. The main problems of internal regional development are pointed out. It is proved that the key issue is regional socio-economic disproportion in different levels of development and the largest asymmetry is in the sector of real estate, investment and construction. The place and the role of economic security as a part of state regional policy are determined. The measures on providing the regional economic security are substantiated.*

Key words: *economic security of regions, state regional policy, threats to economic security of regions, disproportionate development, balancing the regional development, priorities of economic security implementation.*

УДК 005.6:631.11

Буряк Р.І.,

канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри маркетингу та міжнародної торгівлі Національного університету біоресурсів і природокористування України

Методичний інструментарій розроблення систем менеджменту якості функціонування аграрних підприємств

У статті розглянуто науково-практичні питання розроблення систем менеджменту якості, досліджено проблему удосконалення методичного інструментарію формування систем менеджменту якості функціонування аграрних підприємств з метою забезпечення їх успішного впровадження та належного функціонування. Обґрунтовано методичні підходи до розроблення СМЯ, проаналізовано вимоги щодо документації системи менеджменту якості аграрного підприємства згідно з ДСТУ ISO 9001:2009 «Системи управління якістю. Вимоги». Сформовано перелік та визначено зміст типових процесів системи менеджменту якості функціонування аграрного підприємства. Визначено інформаційні входи та виходи процесів СМЯ аграрного підприємства. Розроблено типову «Настанову з якості» для аграрних підприємств галузей рослинництва і тваринництва відповідно до вимог ДСТУ ISO 9001:2009, що детально описує методичний інструментарій формування системи менеджменту якості функціонування аграрного підприємства та є основним документом цієї системи.

Ключові слова: *якість, система менеджменту якості, аграрні підприємства, розроблення систем менеджменту якості, настанова з якості, процеси системи менеджменту якості, методичний інструментарій формування СМЯ аграрних підприємств.*

Відомий вітчизняний вчений у сфері менеджменту якості П.Я. Калита у своїй книзі «Главное звено» слушно зазначає, що за останні роки на державному рівні, у бізнесі, серед експертів активно обговорюються проблеми конкурентоспроможності підприємств і економіки, обумовлені ризиками, пов'язаними з інтеграцією України до СОТ, створенням зони вільної торгівлі з країнами ЄС, гармонізацією українських законів і стандартів з міжнародними та ін. Це ризики масового витіснення українських виробників з внутрішніх і зовнішніх ринків через їх низький рівень ділової досконалості [5, с. 133-134].

Ми поділяємо точку зору П.Я. Калити стосовно того, що нині існують суттєві ризики масового витіснення українських виробників, особливо агропродовольчої продукції, з внутрішніх і зовнішніх ринків через їх низький рівень ділової досконалості. Така ситуація, як правило,

© Буряк Р.І., 2013

обумовлена відсутністю на більшості вітчизняних аграрних підприємств систем менеджменту якості, що сертифіковані відповідно до вимог міжнародних стандартів ISO серії 9000.

До того ж, в Україні у розрахунку на тисячу жителів систем менеджменту якості за стандартами ISO серії 9000 менше як, наприклад, у Китаї – у 3,5 раза, Іспанії – у 30 разів, Італії – у 40 разів. При цьому, на думку експертів, не більше 20% сертифікованих систем менеджменту якості в Україні реально функціонують [5, с. 136].

Сертифіковані системи менеджменту якості мають близько 2500 українських підприємств, у тому числі близько 20 підприємств АПК (в основному: молокозаводи, хлібокомбінати, м'ясопереробні заводи) і лише три сільськогосподарських підприємства [14], що суттєво послаблює конкурентні позиції вітчизняних аграрних підприємств на внутрішньому та міжнародних ринках агропродовольчої продукції.

Дослідженням проблем системного управління якістю діяльності аграрних підприємств присвячені праці відомих українських вчених В.П. Галушка, О.Д. Гудзинського, Й.С. Завадського, І.Г. Венецького, А.М. Довжина, А.М. Должанського [4], П.Я. Калити [5], В.І. Кривощокова, В.О. Мозолюка, О.І. Момота [6], П.А. Орлова, С.К. Фомічова, І.І. Чайки, М.І. Шаповала та багатьох інших.

Цими питаннями також опікувались відомі зарубіжні та російські вчені Е. Демінг, Д. Джуран [3], К. Ісікава, Й. Кондо, Ф. Кросбі, Г. Тагучі, А. Фейгенбаум, Д. Харрінгтон, Ю.П. Адлєр, О.В. Глічев, В.В. Єфімов, С.Д. Ільєнкова, О.М. Карпенко, М.Г. Круглов, В.А. Лапідус, І.І. Мазур, В.Ю. Огвоздін, В.В. Окрєпілов [7], О.М. Панов [8] та ін.

Однак, слід констатувати, що в Україні на більшості аграрних підприємств фактично відсутній системний підхід до управління якістю, а проблема розроблення і впровадження систем менеджменту якості функціонування аграрних підприємств та методичного забезпечення цього процесу є надзвичайно актуальною та потребує подальших досліджень.

Метою нашої статті є аналіз методичних засад формування СМЯ та удосконалення методичних підходів до розроблення систем менеджменту якості функціонування аграрних підприємств, з метою забезпечення їх успішного впровадження та належного функціонування.

Основні вимоги, настанови, положення та рекомендації щодо розробки та впровадження систем менеджменту якості функціонування аграрних підприємств містяться у вітчизняних державних стандартах ДСТУ ISO 9000:2007 «Системи управління якістю. Основні положення та словник термінів» [10] і ДСТУ ISO 9001:2009 «Системи управління якістю. Вимоги» [11], гармонізовані з відповідними міжнародними стандартами.

Безумовно, важливе значення для розробки, функціонування та моніторингу системи менеджменту якості аграрного підприємства має документація.

Рис. 1. Ієрархія документації системи менеджменту якості аграрного підприємства згідно з ДСТУ ISO 9001:2009 «Системи управління якістю. Вимоги»

Джерело: розроблено автором на основі [11].

На рис. 1 наведено ієрархію документації системи менеджменту якості аграрного підприємства згідно з ДСТУ ISO 9001:2009 «Системи управління якістю. Вимоги».

Відповідно до вимог означеного стандарту існують різні види документів, що використовуються у системах менеджменту якості. Це, зокрема:

- політика і цілі у сфері якості;

- настанови з якості (документи, що надають узгоджену інформацію із внутрішніх і зовнішніх джерел стосовно наявної у організації системи менеджменту якості);
- програми якості (документи, в яких описується система менеджменту якості та застосовується до конкретної продукції, проекту або контракту);
- документи, в яких викладено вимоги: такі документи називають технічними умовами;
- методичні настанови (документи, в яких наведено рекомендації, або пропозиції стандарту);
- документи, в яких вказана інформація стосовно порядку виконання певних робіт і процесів (задокументовані методики, робочі та посадові інструкції);
- протоколи якості (документи, в яких зазначено певні об'єктивні докази стосовно виконаних робіт, або ж досягнутих результатів).

Виходячи з викладеного, ми вважаємо, що основним документом системи менеджменту якості аграрного підприємства є «Настанова з якості», оскільки вона містить узгоджену інформацію з внутрішніх і зовнішніх джерел стосовно наявної у організації системи менеджменту якості.

Отже, розробимо «Настанову з якості» для аграрного підприємства. Структура «Настанови з якості» подана у табл. 1. Наразі детально проаналізуємо зміст кожного розділу означеного документа.

Що стосується призначення, сфери діяльності і застосування, то «Настанова з якості» (далі по тексту – НЯ) є основним документом системи менеджменту якості аграрного підприємства.

Таблиця 1

Структура «Настанови з якості» аграрного підприємства

№ з/п	*Назва розділу*
	Призначення, сфера діяльності та застосування
1.	Терміни, визначення та скорочення
2.	Вступна частина
2.1.	Загальні відомості про підприємство
2.2.	Відомості про «Настанову з якості»
3.	Політика у сфері якості
3.1.	Показники системи менеджменту якості
4.	Характеристика підприємства
4.1.	Продукція
4.2.	Організаційна структура підприємства
4.3.	Матриця відповідальності за процеси
5.	Процеси системи менеджменту якості
5.1.	Аналіз системи менеджменту якості і стратегічне планування
5.2.	Аналізування даних. Коригувальні та запобіжні дії
5.3.	Внутрішні аудити системи менеджменту якості
5.4.	Виробництво продукції
5.5.	Контроль якості продукції
5.6.	Процеси, що стосуються замовників
5.7.	Закупівлі
5.8.	Управління документацією
5.9.	Управління записами з якості
5.10.	Управління персоналом
5.11.	Управління обладнанням
5.12.	Управління технікою та транспортом
5.13.	Управління будівлями
5.14.	Управління енергоресурсами
5.15.	Управління контрольно-вимірювальними приладами та засобами вимірювання
5.16.	Управління санітарним станом
5.17.	Управління невідповідною продукцією
	Додатки

Джерело: розроблено автором

НЯ розробляється відповідно до вимог ДСТУ ISO 9001:2009, які розповсюджуються на всі види діяльності, що впливають на якість виробленої підприємством продукції. НЯ є обов'язковою для всіх підрозділів та персоналу аграрного підприємства. Ця НЯ розроблена згідно з вимогами ДСТУ ISO 9001:2009.

«Настанова з якості» аграрного підприємства підлягає перегляду не менше разу на рік у рамках загального аналізу системи менеджменту якості. Зміни в НЯ вносяться за необхідності. Пропозиції щодо внесення змін до НЯ готують керівники зацікавлених підрозділів. Оформлення змін до цього документа, а також його перегляд здійснює менеджер з якості. Затверджує «Настанову з якості» і зміни до неї керівник підприємства з подання представника керівництва з якості. Відповідальність за підтримку настанови з якості у робочому стані покладається на менеджера з якості.

Загальна відповідальність за виконання вимог настанови з якості покладається на представника керівництва з якості. Основоположним документом системи менеджменту якості є «Політика у сфері якості». Цим документом визначаються основні пріоритети та напрями діяльності аграрного підприємства у сфері якості.

У розділі 4 «Настанови з якості» вказується номенклатура продукції підприємства, на яку поширюються її вимоги. У цьому розділі також міститься організаційна структура та матриця відповідальності за процеси системи менеджменту якості аграрного підприємства.

Таблиця 2

Перелік типових процесів СМЯ аграрного підприємства

№ з/п	*Процес*	*Відповідні розділи стандарту ДСТУ ISO 9001:2009*
Процеси управління		
1.	Аналіз СМЯ і стратегічне планування. У 1	4.1, 5, 8.2.1, 8.5.1
2.	Аналізування даних. Коригувальні та запобіжні дії. У 2	8.4, 8.5
3.	Внутрішні аудити. У 3	8.2.2
Процеси життєвого циклу продукції		
4.	Виробництво. Ж 1	7.1, 7.3, 7.5
5.	Контроль якості продукції. Ж 2	7.1, 8.2.4, 8.3
6.	Процеси, що стосуються споживачів. Ж 3	7.2
7.	Закупівлі. Ж 4	7.4, 7.5.3, 8.3
Забезпечувальні процеси		
8.	Управління документацією. З 1	4.2.1, 4.2.2, 4.2.3
9.	Управління записами з якості. З 2	4.2.1, 4.2.4
10.	Управління персоналом. З 3	6.1, 6.2
11.	Управління обладнанням. З 4	6.3.б), 7.4
12.	Управління сільськогосподарською технікою та транспортом. З 5	6.3.в). 7.4
13.	Управління будівлями. З 6	6.3.а),7.4
14.	Управління енергоресурсами. З 7	6.3, 7.4
15.	Управління засобами вимірювальної техніки. З 8	7.6, 7.4
16.	Управління санітарним станом. З 9	6.4,7.1

Джерело: розроблено автором на основі [11].

У розділі 5 «Настанови з якості» повинен бути відображений перелік процесів системи менеджменту якості (СМЯ). Звичайно, підприємство може мати значну кількість процесів. Проте, ми узагальнили та систематизували перелік типових процесів СМЯ аграрного підприємства (табл. 2).

До всіх процесів застосовуються вимоги розділів стандарту ДСТУ ISO 9001:2009: 4.2.3, 4.2.4, 8.2.3, 8.4, 8.5

Усі процеси СМЯ аграрного підприємства, крім вказаних у відповідних описах специфічних входів, мають загальні входи (табл. 3).

Таблиця 3

Інформаційні входи процесів СМЯ аграрного підприємства

Вид процесів	*Вхід*
Аналіз СУЯ та стратегічне планування	Політика та цілі у сфері якості. Комплексний план розвитку аграрного підприємства
Аналіз даних. Коригувальні та запобіжні дії	Заходи по усуненню причин потенційних та виявлених невідповідностей, загальне удосконалення процесів
Управління персоналом	Компетентний персонал. Плани навчання
Управління документацією	Забезпечення актуальності, умов зберігання документів усіх процесів та легкого доступу до них
Управління записами з якості	Належним чином оформлені записи всіх процесів
Внутрішні аудити	Дані про проведені перевірки
Управління будівлями	Наявність необхідних будівель та споруд
Управління сільськогосподарською технікою та транспортом	Наявність необхідної сільськогосподарської техніки та транспорту

Джерело: розроблено автором.

Усі процеси СМЯ аграрного підприємства, крім зазначених у відповідних описах специфічних виходів, мають загальні виходи (табл. 4).

Таблиця 4

Інформаційні виходи процесів СМЯ аграрного підприємства

Вихід	До процесів
Звіти з параметрів моніторингу процесів. Рекомендації щодо поліпшення СМЯ	Аналіз СМЯ та стратегічне планування
Листи реєстрації невідповідностей. Результати моніторингу процесів та робіт	Аналіз даних. Коригувальні та запобіжні дії
Результати проведених перевірок. Методики відповідних процесів	Внутрішні аудити
Заявки на підбір персоналу необхідної кваліфікації та на навчання персоналу	Управління персоналом
Всі документи процесу	Управління документацією
Результати моніторингу та виміру процесу	Управління записами з якості
Заявки на нові та ремонт наявних будівель і споруд. Вимоги до них	Управління будівлями
Вимоги до сільськогосподарської техніки й транспорту	Управління сільськогосподарською технікою та транспортом

Джерело: розроблено автором

Розглянемо детально кожен з типових процесів СМЯ аграрного підприємства, відображених у табл. 2. Спочатку проаналізуємо процеси управління.

Процес «Аналіз СМЯ та стратегічне планування» необхідний для забезпечення стратегічного планування діяльності аграрного підприємства, розподілу відповідальності і повноважень персоналу, впровадження ефективних заходів щодо зв'язку зі споживачами, забезпечення підприємства необхідними ресурсами, проведення періодичного аналізу діяльності організації з боку керівництва та удосконалення цієї діяльності.

Процес «Аналізування даних. Коригувальні та запобіжні дії» необхідний для поточного аналізу даних виконання всіх процесів СМЯ, прийняття, реалізації та контролю виконання заходів з удосконалення, встановлення порядку формування і організації виконання коригувальних та запобіжних дій. Цей процес поширюється на всі процеси СМЯ і всі

структурні підрозділи аграрного підприємства, які задіяні у цих процесах.

Процес «Внутрішні аудити СМЯ» необхідний для проведення внутрішніх аудитів СМЯ та процесів з метою оцінки їх результативності і визначення необхідності проведення коригувальних та запобіжних дій для їх удосконалення. Означений процес поширюється на всі процеси системи менеджменту якості і всі структурні підрозділи аграрного підприємства, які задіяні у цих процесах.

Далі детально проаналізуємо зміст процесів життєвого циклу продукції (табл. 2).

Процес «Виробництво» необхідний для забезпечення ефективного виробництва сільськогосподарської продукції, впровадження нових технологій виробництва продукції рослинництва і/або тваринництва, приймання та зберігання сільськогосподарської продукції, визначення структури, порядку управління і взаємодії процесів, спрямованих на систематичне планування, забезпечення ресурсами, контроль, документування і координацію послідовності процесів, необхідних для одержання і забезпечення збереження готової продукції, що виробляється аграрним підприємством. Цей процес поширюється на структурні підрозділи аграрного підприємства, що задіяні у виробництві сільськогосподарської продукції. Загальна відповідальність за процес «Виробництво» покладається на уповноваженого представника керівництва з якості.

Варто зауважити, що у аграрних підприємствах галузі рослинництва виробничі процеси досить детально відображені у технологічних картах на вирощування сільськогосподарських культур.

Ми погоджуємося з думкою відомих українських вчених-аграріїв Д.І. Мазоренка та Г.Є. Мазнєва стосовно того, що недооцінка провідної ролі технологій виробництва великою мірою зумовлює зниження його конкурентоспроможності [13, с. 3].

Безперечно, технологічні карти, що базуються на досягненнях науки і передового досвіду застосування інноваційних технологій вирощування сільськогосподарських культур дозволять аграрним підприємствам забезпечити виробництво високоякісної рослинницької продукції.

Для аграрних підприємств галузі тваринництва визначальною умовою отримання високоякісної продукції тваринництва є жорстке дотримання технологій її виробництва.

Процес «Контроль якості продукції» необхідний для контролю якості продукції аграрних підприємств, який включає в себе вхідний контроль насіння, добрив, кормів та допоміжних матеріалів, контроль готової продукції і управління невідповідною продукцією. На аграрному підприємстві цей процес має проводитись відповідно до вимог ДСТУ ISO 9001:2009. Процес «Контроль якості продукції» поширюється на процес «Виробництво» і всі структурні підрозділи аграрного підприємства, що задіяні у цьому процесі.

Одним з основоположних принципів управління якістю є *орієнтація на споживача*. Виходячи з цих позицій надзвичайно важливим для аграрного підприємства є *процес «Процеси, що стосуються споживачів»*. Означений процес поширюється на: визначення порядку відвантаження продукції споживачам; управління невідповідною продукцією при реалізації продукції; порядок визначення вимог споживачів до продукції та послуг підприємства; інформування споживачів про продукцію та послуги підприємства; порядок організації комунікаційних заходів.

Наступним процесом життєвого циклу продукції є *процес «Закупівлі»,* необхідний для забезпечення аграрного підприємства добривами, гербіцидами, кормами, пальним, обладнанням, допоміжними матеріалами, сільськогосподарською технікою, засобами транспорту, що відповідають установленим вимогам підприємства та нормативно-технічній документації, а також управління невідповідною сировиною.

Наразі детально проаналізуємо зміст забезпечувальних процесів системи менеджменту якості аграрного підприємства (табл. 2).

Процес «Управління документацією» необхідний для забезпечення наявності у всіх необхідних місцях актуальних версій документів, легкого доступу до них, зберігання документів, а також для фіксації результатів моніторингу і виміру процесів, які можна використовувати для доказу відповідності вимогам і ефективності функціонування СМЯ аграрного підприємства.

Наступним забезпечувальним процесом системи менеджменту якості аграрного підприємства є *процес «Управління записами з якості»,* що необхідний для фіксування результатів моніторингу та вимірювання процесів, які можна використовувати для доказу відповідності вимогам і ефективності функціонування СМЯ. Призначений для визначення порядку та правил збирання, обробки, аналізу та зберігання даних про якість.

Для удосконалення методів і систем менеджменту якості необхідно кардинально змінити ставлення працівників аграрних підприємств до виконуваних ними функціональних обов'язків, а також психологію персоналу. Виходячи з цих позицій досить важливим у структурі процесів СМЯ аграрного підприємства є *процес «Управління персоналом».* Він призначений для цілеспрямованого підбору і професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів безпосередньо на виробництві та за його межами, надання можливостей працівникам аграрного підприємства оволодівати сучасними технологіями, освоювати нове обладнання, техніку та нові методи організації праці. Також одна із основних цілей цього процесу – це визначення методу підбору професійно підготовленого персоналу при прийомі на роботу.

Одним із забезпечувальних процесів СМЯ аграрного підприємства є *процес «Управління обладнанням»,* який необхідний для вибору постачальників обладнання та матеріалів; проведення планово-попереджувальних робіт по ремонту обладнання; аналізу та оцінки ефективності роботи обладнання. Процес також необхідний для забезпечення параметрів технологічного процесу виробництва сільськогосподарської продукції, що відповідає вимогам нормативної документації, а також для збереження експлуатаційних якостей виробничого обладнання.

Наступним забезпечувальним процесом СМЯ аграрного підприємства є *процес «Управління сільськогосподарською технікою та транспортом»,* необхідний для закупівлі сільськогосподарської техніки, транспортних засобів та запчастин, а також організації роботи машинно-тракторного парку для забезпечення: виконання сільськогосподарських робіт; виробництва сировиною, допоміжними матеріалами та іншими матеріалами, необхідними на виробництві. Процес також необхідний для забезпечення перевезення готової продукції, персоналу та внутрішніх перевезень, належного утримання парку сільськогосподарської техніки та автомобілів аграрного підприємства.

На нашу думку, забезпеченість сучасною сільськогосподарською технікою та її стан формують рівень технічного оснащення, який, у свою чергу, відноситься до техніко-технологічних факторів, що впливають на якість продукції аграрних підприємств.

Ще одним забезпечувальним процесом СМЯ аграрного підприємства є *процес «Управління будівлями»,* необхідний для збереження експлуатаційних якостей будівельних конструкцій у період експлуатації будинків та споруд підприємства, що забезпечить підтримання відповідних параметрів технологічних процесів виробництва продукції рослинництва та тваринництва.

Наразі керівництво кожного аграрного підприємства повинно приділяти належну увагу енерго- та ресурсозбереженню, тому досить важливим серед забезпечувальних процесів СМЯ аграрного підприємства є *процес «Управління енергоресурсами»,* який необхідний для забезпечення виробництва та всіх структурних підрозділів електроенергією, пальним, природним газом для безперебійного та якісного виконання процесу виробництва сільськогосподарської продукції.

На нашу думку, належний контроль якості сільськогосподарської продукції неможливо здійснювати без застосування високоточних сучасних контрольно-вимірювальних приладів та засобів вимірювання. Тому до забезпечувальних процесів СМЯ аграрного підприємства ми додали *процес «Управління контрольно-вимірювальними приладами та засобами вимірювання».* Він необхідний для визначення порядку забезпечення аграрного підприємства засобами контрольно-вимірювальної техніки для вимірюванню параметрів технологічного процесу, сировини, готової продукції та виробничого середовища.

Все більше аграрних підприємств зацікавлені у забезпеченні належних екологічних характеристик своєї діяльності та зменшенні шкідливого впливу на довкілля і власний персонал. Особливо питання екології та належного санітарного стану є актуальними для

аграрних підприємств галузі тваринництва. Хоча розробка екологічного паспорта є досить нагальним питанням як для аграрних підприємств галузі рослинництва, так і для сільськогосподарських підприємств галузі тваринництва.

Ми поділяємо точку зору професора О.І. Гуторова відносно того, що розробка екологічного паспорта повинна базуватися на врахуванні специфіки роботи сільгосппідприємства, враховувати його багатогалузеву структуру, в тому числі наявність підсобних промислових виробництв тощо [2, с. 135].

Виходячи з викладеного, для аграрного підприємства досить актуальним є *процес «Управління санітарним станом»,* необхідний для визначення порядку розробки, затвердження та погодження санітарного паспорту аграрного підприємства, а також проходження санітарного мінімуму та медичного огляду працівниками підприємства, забезпечення належного санітарного стану у підрозділах підприємства.

Управління невідповідною продукцією. При виконанні процесів «Контроль якості продукції» та «Закупівлі» можуть виникати невідповідності: при прийманні сировини (добрив, засобів захисту рослин, кормів та ін.) за кількістю та якістю, при проведенні контролю на стадіях виробництва сільськогосподарської продукції та контрою готової продукції.

Щодо невідповідної сировини та продукції залежно від характеру невідповідності вживаються такі дії: ідентифікація статусу невідповідної сировини та продукції; повернення невідповідної сировини постачальнику; заходи для усунення невідповідності, після чого проводиться повторний контроль; заходи для недопущення застосування невідповідної продукції, що не підлягає переробці, які передбачають бракування продукції за актом.

Розроблена нами «Настанова з якості» є типовою та детально описує методичний інструментарій формування системи менеджменту якості функціонування аграрного підприємства та є основним документом цієї системи. Тобто, при розробленні систем менеджменту якості аграрних підприємств галузей рослинництва та тваринництва їх керівники можуть керуватися описаною у цій статті «Настановою з якості», враховуючи при цьому особливості діяльності організації.

Підсумовуючи викладене, доходимо таких висновків. Розроблення та впровадження систем менеджменту якості повинно допомогти аграрним підприємствам досягти підвищення рівня задоволеності споживачів. Адже споживачі віддають перевагу продукції, параметри якої забезпечують задоволення їх потреб та очікувань. Постійно зростаючі потреби та очікування споживачів, технічний прогрес, а також жорстка конкурентна боротьба на вітчизняному та міжнародному ринках агропродовольчої продукції спонукають українські аграрні підприємства до постійного удосконалення діяльності (процесів, продукції та ін.).

Саме система менеджменту якості за нинішніх економічних реалій є однією з ключових конкурентних переваг та основою для постійного удосконалення, що в результаті дає змогу підвищити задоволеність не лише споживачів, а й усіх зацікавлених сторін, а отже, і конкурентоспроможність підприємства.

Сьогодні з упевненістю можна стверджувати, що вже у найближчому майбутньому аграрні підприємства, що не мають сертифікатів відповідності системи менеджменту якості міжнародним стандартам ISO серії 9000 не будуть конкурентоспроможними та не зможуть успішно конкурувати і досягати стійкого ринкового успіху на вітчизняних та міжнародних ринках агропродовольчої продукції.

Отже, наукова проблема формування методичного інструментарію розроблення систем менеджменту якості функціонування аграрних підприємств є досить актуальною та потребує подальших досліджень.

Література:

1. Віткін Л. Світовий досвід упровадження та сертифікації систем управління /Л. Віткін // Стандартизація, сертифікація, якість. – 2010. – № 2. – С. 43-49.
2. Гуторов О.І. Екологічний паспорт сільськогосподарського підприємства як інструмент ефективного використання земель / О.І. Гуторов // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка та менеджмент». – Вип. 5/1(39). – Суми: Сумський нац. аграр. ун-т, 2010. – С. 134-139.

3. Джуран Д. Все о качестве: Зарубежный опыт/ Д. Джуран. Высший уровень руководства и качество. – М.: Изд-во стандартов, 1993. – Вып. 2. – 45 с.
4. Должанський А.М. Системи управління якістю/ А.М. Должанський, Н.М. Очеретна, І.М. Ломов. – Дніпропетровськ: Вид-во «Свідлер А.Л.», 2009. – 390 с.
5. Калита П.Я. Главное звено. Деловая лирика и публицистика. Изд. 5-е, доп./ П.Я. Калита. – Киев: Украинская асссоциация качества, 2011. – 220 с.
6. Момот А.И. Экономический механизм управления качеством/ А.И. Момот. – Донец. нац. техн. ун-т. – Донецк: Норд-Пресс, 2005. – 384 с.
7. Окрепилов В.В. Всеобщее управление качеством: уч. / В.В. Окрепилов.– СПб.: Изд-во СПб УЭФ, 1996. – Кн. 1. – 454 с.
8. Панов А.Н. Как победить в конкурентной борьбе. Гармоничная система качества – основа эффективного менеджмента / А.Н. Панов. – М.: РИА «Стандарты и качество», 2003. – 272 с. – (Серия «Дом качества». – Вып. 14 (23)).
9. Системи управління якістю. Настанови щодо поліпшення діяльності: ДСТУ ISO 9004:2001 – [Чинний від 2001-06-27]. – К.: Держспоживстандарт України, 2001. – 60 с. – (Національні стандарти України).
10. Системи управління якістю. Основні положення та словник термінів: ДСТУ ISO 9000-2007 – [Чинний від 2008-01-01]. – К.: Держспоживстандарт України, 2008. – 29 с. – (Національні стандарти України).
11. Системи управління якістю. Вимоги: ДСТУ ISO 9001:2009 – [Чинний від 2009-09-01]. – К.: Держспоживстандарт України, 2009. – 26 с. – (Національні стандарти України).
12. Сіменко І.В. Якість систем управління підприємствами: методологія, організація, практика: монографія/ І.В. Сіменко; М-во освіти і науки України, Донец. нац. ун-т. економіки і торгівлі ім. Михайла Туган-Барановського. – Донецьк: [ДонНУЕТ], 2009. – 394 с.
13. Технологічні карти та витрати на вирощування сільськогосподарських культур з різним ресурсним забезпеченням / За ред. Д.І. Мазоренка, Г.Є. Мазнєва. – Харків: ХНТУСГ. – 2006. – 725 с.
14. Державна інспекція України з питань захисту прав споживачів: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dssu.gov.ua.
15. Міжнародний стандарт ISO 9001:2008 «Системи управління якістю. Вимоги». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.iso.org/iso/catalogue_detail.htm?csnumber=46486&utm_source=ISO&utm_medium=RSS&utm_campaign=Catalogue.
16. Українська асоціація якості [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.uaq.org.ua].

***Буряк Р.И.**, канд. экон. наук, доцент, доцент кафедры маркетинга и международной торговли Национального университета биоресурсов и природопользования Украины*

***Методический инструментарий разработки систем менеджмента качества функционирования аграрных предприятий.** В статье рассмотрены научно-практические вопросы разработки систем менеджмента качества, исследована проблема совершенствования методического инструментария формирования систем менеджмента качества функционирования аграрных предприятий с целью обеспечения их успешного внедрения и надлежащего функционирования. Обоснованы методические подходы к разработке СМК, подробно проанализированы требования к документации системы менеджмента качества аграрного предприятия согласно ДСТУ ISO 9001:2009 «Системы менеджмента качества. Требования». Сформирован перечень и определено содержание типовых процессов системы менеджмента качества функционирования аграрного предприятия. Определены информационные входы и выходы процессов СМК аграрного предприятия. Разработано типовое «Руководство по качеству» для аграрных предприятий отраслей растениеводства и животноводства в соответствии с требованиями ДСТУ ISO 9001:2009, которое подробно описывает методический инструментарий формирования системы менеджмента качества функционирования аграрного предприятия и является основным документом данной системы.*

***Ключевые слова:** качество, система менеджмента качества, аграрные предприятия, разработка систем менеджмента качества, руководство по качеству, процессы системы менеджмента качества, методический инструментарий формирования СМК аграрных предприятий,*

ДСТУ ISO 9000:2007 «Системы менеджмента качества. Основные положения и словарь», ДСТУ ISO 9001:2009 «Системы менеджмента качества. Требования».

Buriak R.I., *Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Department of Marketing and International Trade, National University of Bioresources and Nature of Ukraine*

Methodical instruments for development of quality management systems of agricultural enterprises functioning. *The article reveals scientific and practical issues of the development of quality management systems, problems of improving the methodical instruments of quality management system formation for its successful implementation and functioning. Methodical approaches for the development of QMS are substantiated, requirements to the documents of quality management system of agricultural enterprises are researched in detail according to NSU ISO 9001:2009 «Quality management systems. Requirements». The list and the content of typical processes of quality management system of agricultural enterprise is made. Information inputs and outputs of processes of quality management system are defined. Typical «Quality guideline» for agricultural enterprises of plant growing and animal breeding branches is developed according to the requirements of NSU ISO 9001:2009, that exactly describes methodological instruments of quality management system formation for agricultural enterprises and that is the main document of the system.*

Key words: quality, *quality management system, agricultural enterprises, development of quality management system, guideline for quality, processes of quality management system, methodical instruments for forming QMS of agricultural enterprises, NSU ISO 9000:2007 «Quality management systems. Fundamentals and vocabulary», NSU ISO 9001:2009 «Quality management systems. Requirements».*

УДК 338.2:330.341.1

Дука А.П.,

канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри фінансів та кредиту АПСВТ

Сутнісні ознаки та природа інноваційного розвитку національної економіки

У статті проаналізовано основні підходи до з'ясування сутнісних ознак інноваційного розвитку, що дозволило обґрунтувати висновок про відсутність уніфікованого підходу до пояснення його природи. На основі гносеологічного співвідношення між поняттями «розвиток», «зміни», «рух» обґрунтовано співвідповідність між ними та визначено, що розвиток – це дихотомія, що розкривається через рух системи скерованого у відповідному напрямі та характері впливу змін на процеси, які відбуваються в самій системі. На основі розкриття сутності «економічного розвитку» з використанням критерію інноваційності виділені сутнісні ознаки та охарактеризовано природу інноваційного розвитку національної економіки.

Ключові слова: *зміни, економічний розвиток, розвиток, рух, трансформація, інноваційний розвиток, інноваційний розвиток національної економіки*

Дослідження глибинної соціально-економічної природи явищ та процесів функціонування суспільства відкриває можливості виявлення та опанування основ системної трансформації економіки, визначення ефективних чинників її розвитку з метою підвищення рівня добробуту населення та укріплення національної міцності держави. Інноваційний розвиток з процесами економічного розвитку суспільства знаходиться практично в одному ряду. Один із його методологічних напрямів лежить у полі зору забезпечення інноваційного розвитку, базуючись на описі процесів модернізації суспільного розвитку, інші – на системній трансформації та інституціоналізації економічного розвитку. Питання полягає у тому, що ж означає інноваційний розвиток, які його сутнісні ознаки та критерії ідентифікації.

Серед значного розмаїття наукових праць у площині інноваційних процесів та їх значення для подальшого розвитку економіки, окрім фундаторів інноваційного напряму Й. Шумпетера, М. Туган-Барановського у сучасних наукових дослідженнях окремою

© Дука А.П., 2013